

Laten we het goede behouden

in tijden van verandering

Oud-voorzitter van de KVLO, Gert van Driel is nog steeds hogeschooldocent op Windesheim. Hij geeft zijn visie op ons onderwijs. Dat er een toekomst voor ons vak is, staat voor hem buiten kijf. Hij beschrijft enkele belangrijke externe en interne invloeden op ons vak.

TEKST GERT VAN DRIEL

Het nummer van dit magazine over de toekomst van het vak lichamelijke opvoeding gaat niet over de vraag of de lichamelijke opvoeding toekomst heeft, maar vooral over welke aanleidingen en ontwikkelingen in maatschappij en onderwijspolitiek voor de vakgenoten een aansporing zouden kunnen of moeten zijn om de plaats en inhoud van het vak nog eens tegen het licht te houden om van daaruit de eventuele veranderingen aan te pakken.

Onrust

Na een periode van rust op het punt van verandering binnen ons vakgebied lijkt het alsof er momenteel weer fors aan de stevige stam van ons vak wordt geschud. In de achterliggende jaren was er weinig discussie over de vraag of het vak een plaats binnen het schoolcurriculum verdiende. Vriend en vijand waren het er over eens dat twee uur bewegingsonderwijs per week voor leerlingen in de leerplichtige leeftijd wel een soort minimum moest zijn. En liever meer. Met de invoering van kerndoelen voor zowel het basis- als voortgezet onderwijs in de jaren negentig is er ook een grote mate van consensus binnen de vakwereld over wat de meer concrete doelen en inhouden van het vak dienen te zijn. En niet alleen de vakwereld, maar bijvoorbeeld ook de wereld van de sport kan zich vinden in deze inhouden. Dit gezien de aansluiting die in projecten binnenschools leren – buitenschools leren tussen sport en bewegingsonderwijs heeft opgeleverd. Voor vele sporten zijn leerlijnen geschetst om aansluiting

mogelijk te maken. Waarmee een basis is gelegd voor het realiseren van de algemeen aanvaarde doelstelling: "...leerlingen beter leren deelnemen aan sport- en bewegingssituaties". De belangrijkste kern die ook overeind blijft na een uitvoerige raadpleging onder vakgenoten en deskundigen van buiten, uit de wereld van onderzoek en sport en is verwoord in het SLO-advies *Human movement and sports in 2028* (2011). Tot zover lijkt er weinig aan de hand en zou de conclusie kunnen zijn dat er weinig aanleidingen zijn om te werken aan veranderingen van het vak. Toch heeft de redactie gemeend dat er opnieuw nagedacht moet worden over hoe het vak er in de toekomst uit zou kunnen zien. Ik wil daarbij een onderscheid maken tussen externe prikkels tot verandering en interne prikkels tot verandering.

Externe prikkels

Bij externe prikkels tot verandering gaat het mij om maatschappelijke of onderwijskundige ontwikkelingen die gevestigde kaders over plaats en inhoud van lichamelijke opvoeding onder vuur nemen en die niet gericht zijn op het welbevinden van kinderen op het vlak van bewegen, maar meestal van uit een groter doel of belang worden gedaan. Ik noem de voortdurende gezondheidsaanspraken op bewegen en sport en de onderwijsdiscussie vanuit het Platform Onderwijs2032. Het is niet de vakwereld zelf die noodzaak tot verandering inziet, maar het zijn andere, meestal beleidsmakers en geen onderwijsmensen die deze veranderingen willen opleggen aan de vakwereld.

Hans Dijkhoff

▲ *het goede behouden*

Een gezonde en actieve leefstijl

Zo lang lichamelijke opvoeding als vak op school bestaat zijn er aanspraken vanuit de maatschappij op de mogelijke bijdragen die dit vak kan leveren aan de gezondheid van jongeren. Nu is de vraag of er sprake is van een directe bijdrage aan een gezonde leefstijl nog onlangs beantwoord in een artikel van Leen Haerens (Lichamelijke opvoeding 11, 2014): "In het Nederlandse voortgezet onderwijs wordt er gemiddeld 20 minuten per les matig tot intensief bewogen en in Vlaanderen gemiddeld 14 minuten ". Veel meer heil wordt verwacht van een indirecte invloed op een actieve leefstijl. Door leerlingen op een plezierige manier in te leiden in de bewegingscultuur zijn en blijven leerlingen ook buiten de lessen meer en langer actief. Toch blijft er druk van buiten het vak om meer te doen aan het bevorderen van een

Door leerlingen op een plezierige manier in te leiden in de bewegingscultuur zijn en blijven leerlingen ook buiten de lessen meer en langer actief

gezonde leefstijl. De gymnastieker als een soort bio-engineer die waakt over het actieve leven van zijn leerlingen. In Amerika zijn er scholen waar alle leerlingen verplicht een bandje om de arm dragen met daarin een chip die hun bewegen registreert. De school kan er zo op toe zien dat alle leerlingen hun dagelijkse bewegennorm

halen. Een aantrekkelijk idee in de strijd tegen opkomend overgewicht? In mijn ogen niet automatisch een functie die bij de vakleerkracht of sectie bewegingsonderwijs thuis hoort en zeker niet wanneer dit ten koste gaat van de leertijd die nu nog beschikbaar is voor de kern van het vak: beter leren bewegen.

Onderwijs 2032

Een tweede belangrijk externe aanleiding om na te denken over de plaats en inhoud van het vak is het Eindadvies van Ons onderwijs2032 (jan 2016). In dit eindadvies dat geschreven is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs wordt een pleidooi gevoerd voor een nieuwe opzet voor het Nederlandse onderwijs (BO en VO), waarbij enerzijds de gemeenschappelijke kern van vakken drastisch wordt gereduceerd: Nederlandse taal, rekenen en wiskunde en Engels zijn de enige vakken die deel uitmaken van het gemeenschappelijk programma. En anderzijds wordt scholen de vrijheid gegeven om het onderwijs meer in samenhang te organiseren. Onder persoonsvorming wordt het belang genoemd van het ontwikkelen van een actieve en gezonde leefstijl. In dat kader worden scholen opgeroepen om ook aandacht te besteden aan het leren deelnemen aan situaties van bewegen en sport. Een in mijn ogen zeer zwakke borging van voldoende onderwijstijd om alle leerlingen ook daadwerkelijk in de gelegenheid te stellen om met voldoende beweegtijd te introduceren in een breed scala van bewegingsactiviteiten. Wie de praktijk van de school kent weet dat het voor directies van

scholen te verleidelijk is om met de bijzondere plannings- en organisatie aspecten van het vak bewegingsonderwijs het aantal uren drastisch te verminderen. En met dit rapport op de achterhand te volstaan met enkele projecten waarbij aandacht geschonken wordt aan aspecten van de bewegingscultuur.

Met betrekking tot deze externe prikkels tot verandering past het de vakwereld om op haar hoede te zijn. Immers de door de vakwereld zelf geformuleerde kern van het vak, zoals bijvoorbeeld verwoord in "Human movements and sports in 2028" wordt bij deze externe prikkels niet serieus genomen. Voor de organisatie "Beter onderwijs Nederland" een reden om de samenwerking met het Ministerie van Onderwijs op te zeggen. Gelet de bijzondere positie van ons vak een voorbeeld dat wellicht ook door de KVLO gevolgd zou moeten worden.

Interne prikkels

Bij interne prikkels gaat het om allerlei veranderingen die niet zozeer de kaders van het aanvaarde vakconcept onder vuur nemen, maar die uitnodigen om binnen de kaders vernieuwing en verbetering van het onderwijs ter hand te nemen. Een drietal actuele prikkels die ik zie zijn:

- pedagogisering van het onderwijs
- opkomst van technische mogelijkheden rond digitalisering
- kennis over motorisch leren.

Pedagogisch avontuur

In de afgelopen jaren is binnen ons onderwijs en het debat erover erg veel nadruk komen te

liggen op de opbrengst van het onderwijs. Wat leren de kinderen en is dat voldoende geborgd via procedures rond beoordelen en examinering? De onderwijsfilosoof/pedagoog Gert Biesta noemt dit de kwalificatiefunctie van het onderwijs. In zijn laatste boek: *Het prachtig risico van onderwijs* pleit hij voor een open onderwijsconcept, waarbij naast kwalificatie ook plaats is voor de doeldomeinen socialisatie en subjectificatie. In mijn ogen een hoopvol boek dat aansluit bij een bredere stroom in de maatschappij waarbij niet alleen kwantificeerbare doeldomeinen maar vooral ook de kwaliteit van samenleven weer centraal komt te staan. Voor de lichamelijke opvoeding betekent dit dat lesgevers worden uitgedaagd om niet te verzanden in standaardlessen afgestemd op de eindtermen en basisdocumenten, maar het avontuur aangaan met klassen en individuele leerlingen om aan te sluiten bij de specifieke leervragen die opborrelen in de specifieke context van elke klas. Een hoopvolle uitdaging, omdat het ook het belang van goedopgeleide professionals ondersteunt, die in staat zijn om het verschil te maken bij het nemen van de pedagogische afweging tussen de drie doeldomeinen. In plaats van kinderen te vergelijken aan het eind van het leerproces langs één en dezelfde standaard, is het uitgangspunt dat ieder kind gelijke kansen op onderwijs verdient. Maar dat juist het onderwijs recht moet doen aan verschillende leerwensen van kinderen en kinderen zich dus per definitie door ons onderwijs, in socialisatie en subjectivering, van elkaar gaan onderscheiden. Hoe kan elk kind via het bewegingsonderwijs op school bouwen aan een eigen bewegingsidentiteit?

'ouderwets'
volleybal

Hans Dijkhoff

Digitaal bewegingsonderwijs

In 2014 verscheen het boek *Van Tikken naar taggen*, een bundel artikelen over mogelijkheden en gevaren bij de digitalisering van het bewegingsonderwijs. De gelijknamige studiedag kende een over-inschrijving. Of we willen of niet: de digitalisering van onze maatschappij laat ook het bewegingsonderwijs niet ongemoeid. En het lijkt daarom wijs om met een open houding deze mogelijkheden te onderzoeken en op waarde te schatten. Het gaat daarbij om een breed scala aan veranderingen. Dat is allereerst het vervagen van de grenzen tussen 'fysiek' en 'virtueel' bewegen en sport. Het verschijnen van een nieuwe versie van het computerspel *Fifa* is voor de huidige generatie middelbare scholieren even wezenlijk als een belangrijke transfer van een voetbaltopper van de ene club naar de andere. Maar ook in de beweegomgeving binnen de school moeten we rekening houden met steeds meer digitale omstandigheden die de leersituaties in het bewegingsonderwijs gaan veranderen. Van een gymzaalvloer met digitaal te bedienen ledverlichting zodat een eindeloze variatie aan eigen ontwerpen in de zaalvloer de beweegomgeving zullen beïnvloeden, tot speelvoorwerpen die digitaal kunnen worden geprogrammeerd om bijzondere spelen te construeren: als het gebruik van de iPad bij het geven van instructie, het begeleiden van het leerproces en het geven van feedback tot en met beoordeling en zelfbeoordeling gekoppeld aan digitale leerlingvolgsystemen of portfolio's. Teveel boeiende mogelijkheden waarin elke gymsectie makkelijk verzandt, wanhopig opgeeft door de veroorzaakte keuzestress of in de weerstand terecht komt. Maar evenzovele mogelijkheden om het bewegingsonderwijs te vernieuwen en aantrekkelijk te maken of te houden voor de leerlingen. Ons kompas: leidt digitalisering tot het beter leren deelnemen aan bewegingsituaties die relevant zijn binnen een ontwikkelende bewegingscultuur?

Opbrengsten van wetenschap

Elke professionele praktijk loopt het gevaar van vermethodisering van de werkwijze. In het onderwijs zien wij dit terug bij het lang standhouden van allerlei opvattingen over de keuze van oefensituaties en reeksen van opbouw om tot een bepaalde eindvorm te komen. Dat wat bij de ene klas tot een bruikbare oplossing leidt, wordt gemakkelijk bij een volgende klas opnieuw ingezet om tot positieve resultaten te komen. Het gevaar bestaat dat die 'vakkennis bij overlevering' los komt te staan van wat in de actualiteit nodig is en niet (meer) aansluit bij de leerwensen van kinderen. In 2011 verscheen in het blad *Sportgericht* een uitgebreide serie artikelen waarin Peter Beek, hoogleraar

Hans Dijkhoff

coördinatiedynamica aan de VU, recent onderzoek naar motorisch leren bespreekt. Ook probeert hij om eventuele consequenties van dit onderzoek te vertalen naar de werkwijzen, lees: methodieken, in de praktijk van training in de sport en in de praktijk het bewegingsonderwijs. Het bestek van dit artikel laat niet toe om uitgebreid in te gaan op de gepresenteerde onderzoeksgegevens en hun mogelijke impact voor de methodiek in de klas. Maar concepten als:

- expliciet en impliciet leren
- interne en externe focus van aandacht
- differentieel leren
- observationeel leren
- zelfsturing bij feedback

zijn interessant en de moeite waard om in de praktijk van het bewegingsonderwijs te worden uitgetoet. De gepresenteerde onderzoeksgegevens zetten in elk geval nog veel gehanteerde werkwijzen onder kritiek. Waarmee nog niet gegeven is wat dan wel een goede methodiek om tot beter leren te komen zou zijn.

Tot slot

De hier geschetste prikkels tot veranderingen in de praktijk van het bewegingsonderwijs zijn teveel en te groot om ineens ter hand te worden genomen. Zij vragen om een zorgvuldig samengestelde veranderagenda. Voor de verdere ontwikkeling van het vak is het van belang dat opleidingen, curriculum ontwikkelaars, vakvereniging en scholen nauw met elkaar samenwerken om tot een gerichte aanpak te komen. Voor de toekomst van het vak is het te hopen dat deze samenwerking tot stand kan worden gebracht. Maar elke vaksectie kan ook los van de landelijke samenwerking komen tot een eigen agenda van ontwikkeling en curriculum vernieuwing. ■

samen regelen

Referenties

Beek, P.J. (2011). Nieuwe, praktische relevante inzichten in techniek training: Motorisch leren: uitgangspunten en overwegingen (Deel 1). *Sportgericht*, 65, 1, 8-11.

Biesta, G.J.J. (2015). *Het Prachtig Risico van Onderwijs*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Brouwer, B. en anderen (2011). *Human movement and sports in 2028*. Enschede: SLO

Haerens, L. en anderen (2014). De doelen van gezondheidsgerelateerde lichamelijke opvoeding. *Zeist: Lichamelijk opvoeding*, 11, 12 – 13).

Hilvoorde, I., Kleinpaste, J. en anderen (2014). *Van tikken naar taggen*. Deventer: daM uitgeverij

Contact:

gertvandriel50@gmail.com

Kernwoorden:

onderwijspolitiek, Platform 2032, pedagogisering, motorisch leren, bewegingsidentiteit